

FUTURIZAM

Među savremenim omladinskim pokretima (Kubiste, Paroksisite, Interpsiholozi, Unanimiste, Vuci, Kriticiste itd.) nesumnjivo najveću prašinu dižu futuriste. Već 20. veljače 1909. izašao je u »Figaru« njihov »manifest«, a danas imaju već oko 50.000 pristalica. Nikad još nijedan pokret nije u Italiji izazivao tolikih skandala, nikad još nijedna struja nije toliko »epatirala filistra«. F. T. Marinetti, njihov vođa, daje interviewe prvim žurnalistima svijeta, u Italiji ima pristalica kao poznati kipar Vincenzo Genuto i kao čuveni pisac i profesor L. Capuana, a njegova djela (*Osvajanje zvijezda*, *Uništenje*, *Krvava mumija*, *Kralj bančenje*, *Grad od mesa*, *Električne lutke* itd.) doživljavaju u pariskom (»Sansot«) i milanskom (»Poesia«) izdanju mnogo izdanja. *Futurist Mafarka*, »roman afrikanski«, napravio je silnu senzaciju, jer je njegov pisac kao Flaubert, Baudelaire i Maupassant imao za sebe reklamu cenzure i sudbenog progona, znajući kao Wilde i D'Annunzio književni uspjeh spojiti s uspjehom senzacije i skandala. Rođen u Egiptu i odgojen kozmopolitski, franceski, baštinio je lijep imetak, pa njegovi podvizi nemaju ništa zajedničko s eventualnim materijalnim interesima i spekulacijama. Uz njega su pjesnici G. P. Lucini, P. Buzzi, A. Palazzeschi, E. Cavacchioli, Govoni itd., slikari U. Boccioni, C. I. Carrá, L. Russolo, G. Severini, muzičari kao Balilla Pratella što ga nagradi jury s jednim Mascagnijem, pa zastupnici talijanskog pragmatizma kao filozof i publicist Papini. F. T. Marinetti držaše

predavanje u uglednom londonskom Lyceum-Clubu, štampao je u najuglednijem liberalnom madridskom listu futuristički proglas Španjolcima, Đački dom u Parizu frenetički je odobravao njegovoj odi *Automobilu u trku* i danas futurizam nije nacionalna, već internacionalna znatna struja, koja može biti paradoksalna i smiješna, ali je dosta važna već stoga što postoji.

Već florentinski pragmatista Prezzolini (*Giuliano il Sofista*) slavi kao novi sofista u *l'Arte di persuadere* laž i umjetnost laganja, a futuriste tek nastavljaju tu filozofiju šarlatanizma, pa Marinetti posvećuje svoju knjigu o šarlatanizmu D'Annunziovom »rugalačkim sjenama Cagliostro i Casanove«. Futurizam je literarna otvorena, iskrena barnumština, posljednja riječ književnog »arivizma« i štreberstva, bezobzirna borba za uspjeh pod svaku cijenu, ulaženje amerikanizma u europske književne običaje, ostavljajući u najnovije doba traga i u našoj književnosti. Neki mlađi pišu tu i tamo futuristički, a i najnovija djela Iva Vojnovića odaju futurističke tragove. Marinetti se tuži da je D'Annunzio, plagiravši već sve europske literarne mode, plagirao već i futurizam. Futuristički pokret nije dakle tako bezazlen i smiješan kako to misle naši novinari, naročito neki dr. C. u *Agr. Tagblattu*, ako i nije tako važan kako to tvrdi Marinetti sa družinom, nastavljajući u obliku modernizama međutim i sistem starih varalica i talijanskih šarlatana, pa priznaje sa Cagliostrom: »Iskusio sam da su samo zbog toga tu ideali laži, sav tamni humbug što ga ljudi stvaraju u sebi i oko sebe, da otud izvuku korist prevejanci«. Već Machiavelli preporuča taj sistem laži i varanja političarima, a talijanski pragmatizam i futurizam uvodi ta makijavelistička načela u literarni život, dižući se istodobno proti »švindlu« i industrijalizmu umjetničkom, hvaleći kao ljepotu sve ono što starija estetika smatraše grdobom, kao oni za koje reče Gautier: »Ima

Umberto Boccioni, *Simultane vizije*, 1911.

srđaca, osvojenih tužnom sklonošću za grdobu«. Južnjaci sa svojom maštom su rođeni laže i paralaže kao Tartarin Taraskonac i Ljubišin Kanjoš Maćedonović, pa nije čudo što kod Talijana, rođenih hiperboličara i klasičnih meridionalaca, kult istine nije tako razvijen kao kod hladnijih naroda siromašnije imaginacije što mnogo teže zamjenjuju laž s istinom, šarlatanstvo s umjetnošću, vrijednost s uspjehom.

Dok sve slične struje bijahu tek preporodi književni ili umjetnički, futurizam nije samo revolucija literarna i artistička, već cijeli sistem, pokret istodobno politički, filozofski i socijalan, što još doduše nije sistematisan, već iznesen u sakupljenim Marinettijevim predavanjima i proglasima pod skupnim programskim naslovom *Futurizam*, u francuskom i talijanskom izdanju.

Futuriste su pjesnici energije i glavni elementi njihove poezije su hrabrost, srčanost i pobuna, dok je literatura – tobože – dosele slavila samo nemoć, san, nepomičnost. Svijet je dobio novu ljepotu, ljepotu brzine i automobil je ljepši od *Samotračke Viktorije* (u Louvreu). Futurist je pjesnik motora, slavitelj automobilskog kočijaša i aeroplanskog krmilara. Samo borba je lijepa i svako remekdjelo mora imati agresivno, napadačko obilježje. Treba dakle slaviti rat, »jedinu higijenu svijeta«, militarizam, patriotizam, anarhistični teroristički pokret, »lijepu ubilačke ideje«. Treba uništiti muzeje, knjižnice, moralizam, sve kukavnosti oportunitizma i utilitarizma, pjevati gomile kod posla ili revolte, pa veliki posao savremenog industrijalizma. Kao naši moderniste devedesetih godina, futuriste, sve mladi ljudi u 34. godini u najgorem slučaju, zovu sebe Mladi i Jaki. Umjetnost može biti samo nasilje, okrutnost i nepravda. Treba ubiti staru romantičnu mjesečinu i njenu religiju očajnosti što uništava smisao za savremenost i mlade energije.

Osjećanju nove ljepote najviše smeta »paseizam« (tradicionalizam), pa se futuriste kao nekad naši naprednjaci obaraju proti historizmu i tradicionalnosti. Marinetti zbog toga kulta prošlosti u Londonu napada neprijatelja industrijskih oblika Ruskina, aristokraciju, čuvaricu starih vrijednosti, pa englesko »apsurdno štovanje bogatstva« i lažnu moralnost koja je uništila Oskara Wildea. Svi Englezi su u dvadesetoj homoseksualni i to je odlično, ali je smiješan engleski snobizam i kult tjelesnog vježbanja na trošak duševne kulture.

Fururiste kao apostoli rata i nasilja simpatišu s anarhističnom terorističkom praksom, ali ne s njihovim antimilitarističnim idealom mira i narodnog bratstva. Kako je žena i ljubav najveća smetnja muškom razvitku, jedna od glavnih nauka futurističkog evanđelja je preziranje žene koja smeta razvoju njihovog multipliciranog čovjeka. Ljubav je sasvim neprirodna pojava. Prirodan je samo nastavak pasmine, ostvarljiv i bez ljubavi koju pjesnici izumiše pa će je i uništiti. Sifrazetkinje su najbolji pomagači futurizmu, jer će žena prijelazom na druga, neerotična polja prestati kvariti i uništavati mušku energiju kao ljubavnica i opasna igračka. O jednakosti spolova moći će se govoriti tek onda kad žena bude fizički i duševno ravna čovjeku. Politički upliv feminizma uništiti će parlamentarizam, tu iluzornu instituciju sa »zastupnicima« gomile nesposobne za ma kakvo izbiranje. Futurizam prezire svaku politiku, koju će vremenom uništiti feminističko vjetrenjasto i osvetljivo spletkarstvo. Već sada mogu humoriste čeznuti za bartolomejskom noću ženskog svijeta. Porodica će iščeznuti, čovjek će biti srećniji bez nje, i već je to djelomično ostvareno. Danas pametni ljudi u četrdesetoj nadomještavaju ženu kakvim psetom, čovjek budućnosti će svog sina stvoriti bez žene, konstruirat će ga kao stroj poznavanjem novih prirodnih zakona.

Žena je dosele identifikovana s ljepotom, a futurizam propovijeda umjesto toga ideju mehaničke ljepote, ideju estetike mašinzima. Stroj se već humanizuje, dobiva osjećaje. Moderni mehanizam stvorit će novog čovjeka, natčovjeka i nečovjeka, bez glupih naših bolesti kao moralna bol, dobrota, nježnost, ljubav i ostali otrovi. Novi taj ljudski tip, što će jamačno imati krila koja već sada »spavaju u mesu čovjeka«, bit će prirodno okrutan, sveznalica i ratoboran, dobivši čak nove organe. Već danas ima ljudi što živu gotovo bez ljubavi, »u uzduhu boje od čelika«. Iz književnosti treba dakle izbaciti vječno ljubakanje i uzdisanje, zavodničkog don Juana i smiješnog čovjeka s rogovima. Riješivši se ljubavi, čovječanstvo će se osloboditi i jadnih porodičnih osjećanja kao sinovska i materinska ljubav, pa treba širiti slobodnu ljubav, koja je obična tjelesna funkcija kao jesti i piti. »Pomnoženi čovjek« futurizma sačuvat će, kao što se može sačuvati želudac, sve do smrti svoju spolnu snagu.

Futuriste se odriču simbolista i »posljednjih ljubavnika mjesečine« kao Poe, Baudelaire, Mallarmé i Verlaine, jer su ti pjesnici tradicionaliste, jer mrze mašinizam, jer simpatišu sa vječnim stvarima, vjeruju u remek-djelo, djelo pisano za vječnost, jer pjevaju nostalgiju za vječnošću, prošlošću i ženom, jer su sentimentalni, skeptični i pesimistični. – Umjesto te čežnje prošlosti imaju futuriste poeziju »grozničavog čekanja« budućnosti. Proti pojmu besmrtnosti i trajnosti zastupaju u umjetnosti ideju postajanja, prijelaznosti i prolaznosti. Historici su krivotvornici i škodljivi sakupljači suvišnosti, a prošlost je nužno zaostajala od budućnosti. Staru poeziju udaljenosti treba zamijeniti tragičnom lirikom posvudašnjosti i svestižne brzine. Estetika pejzaža je »stupidni anahronizam« i najljepše okolice su mjesta velikih industrija kao Manchester, Lens, Belgija, Milan i druga tvornička mjesta. Zato treba

pobijati utjecaj pjesnika kao D'Annunzio sa njegovom poezijom distancije i uspomene, fatalne žene i ljubavi, putenosti i kršćanskog duševnog sadizma, tradicionalizma i arheološkog antikvarstva, Fogazzarovu sakristijsku umjetnost, pa i mucavi idilski sentimentalizam Pascolijev. Vezani dosadašnji tradicijski stih treba zamijeniti slobodan stih, a skeptični i pesimistični filozofski determinizam stvaralačka intuicija, slobodna inspiracija i vještački optimizam. Preteče futurizma su rijetki nosioci nove ljepote i novog shvatanja kao Zola, Walt Whitman, Rosny Stariji (*Bilateral, Crveni val*), Fabre u *Pozlaćenim mješinama*, autor *Trusta* P. Adam, O. Mirbeau (u drami *Poslovi su poslovi*), »stvaralac slobodnog stiha« G. Kahn i pjesnik industrijskih ljepota i gradova Verhaeren. »Proti umjetnosti apstraktnoj, statičkoj i formalnoj postavljamo umjetnost neprestanog kretanja, napadačke borbe i brzine«.

Futuriste se odriču i Nietzschea jer je tradicionalist, branilac klasične veličine i ljepote, poganstva i mitologije, pa proti tome »grčkom natčovjeku rođenom u prašini knjžnica« dižu »čovjeka pomnoženog sa samim sobom«, neprijatelja knjige, prijatelja vlastitog iskustva, đaka Mašine divljačkih nagona, intuitivnog, drskog i nasrtljivog. Potres je najbolji futuristički saveznik. Rat na nož Novcu, Opreznosti i Podražavanju, rat Kukavičluku, tim genijima savremene »umjetnosti«. Rat školama i profesorima! Trebalo bi uvesti zavode za odgajanje djece u vječnoj smrtnoj opasnosti. Pravda, božanstvo, jednakost i sloboda su gluposti.

Samo izviždana djela valjaju i samo izviždanost je znak talenta. Publiku dakle treba prezirati, naročito publiku premijera. Djela koja se odmah sviđaju, nemaju apsolutno nikakve vrijednosti. Ljubav, ljubavni romani treba da u knjževnosti, naročito u kazalištu, ostanu sporednosti epizodnog obilježja. Ništa ne vrijede komadi »dirljivi« i historijski. Na pozornicu treba dovesti novo carstvo Stroja,

velike trzavice modernih nemirnih gomila, nove struje i nova naučna otkrića. U literaturi treba ubiti stvaranje zbog zarade i novca i izbaciti iz kazališta glupi običaj povlađivanja, pa se Marinetti hvali: »Iznoseći vam ta futuristička uvjerenja, milo mi je znati da moj genij, često javno isfućkan u Franceskoj i Italiji, neće nikad biti zakopan pod teretnim povlađivanjima«. Tek što je nešto gotovo, tim samim je svršeno, zastarjelo i mrtvo. Ništa nije ljepše od kuće što se gradi. Progres je u pravu i onda kad ima krivo. Slava čovjeku što oživljuje u topu, kao kosturi mandžurijskih junaka, upotrijebljeni za barut, za novu ubojnu dinamiku u japanskim tvornicama. Uzor futurizma je čovjek-futurista, što će, sjedeći u futurističkoj kabini, kao na glasoviru imati pod svojim prstima ne samo sve sile zemlje Italije, pretvorene u industrijsku poslušnu snagu, već što će zarobiti i upravljati svim u poslušni stroj pretvorenim silama Jadrana, uništivši Austriju, proti kojoj propovijeda futurizam križarsku vojnu kao i proti pangermanizmu, što više: Futurista, posljednja riječ Progres, bit će vrsta novog boga, bit će čovjek što će se prirodnim silama tako koristiti kao što se služi materijalom sadašnjeg svog tijela, koji će eksteriorizovati svoju volju, svoju volju nametnuti prirodnom zakonu i tako silom industrijskog razvitka postati gospodar Budućnosti, gospodar materije, prirode i svijeta, zamijenivši zakon Providnosti, Sudbine, Fatuma, Kobi zakonom svoje osobne volje!

Futuristički slikari baciše u svijet prvi svoj proglas 8. ožujka 1910. u turinskom kazalištu Chiarella i tu »se izmijenilo isto toliko pesnica koliko i misli«. Ne slika se više kakav momenat »sveopćeg dinamizma« već sama dinamička senzacija. Konj u pokretu nema četiri, već dvadesetak kopita i to treba naslikati: pojavu kretanja u cjelini, a ne u trenutku. Portrait ne treba naličiti modelu i slikar nosi pejzaž u sebi. Ne valja slikati ljudsku figuru, već atmosfere

ru oko nje. Dosele su slikari vazda prikazivali pojave pred nama, a odsele će biti sam gledalac središte slike. Nema slikanja bez »divizionizma«, bez unutrašnjeg dodavanja slikanim pojavama. Sa slikarskog tog gledišta automobil na ulici navaljuje na kuće, ostavljajući ih, kuće se bacaju na auto i gutaju ga, a naša tjelesa (kod sjedenja) ulaze u divan i divan ulazi u nas. Zato ne treba imitovati, valja se buniti proti »harmoniji« i »zdravom ukusu«, valja se ponositi nadimkom »luda«, treba slikati predmete s uvjerenjem da pokret i svjetlost uništavaju materijalnost tjelesa. Među tehničkim novostima ustaju futuriste i proti slikanju golo-tinje, gole žene, jer je to isto tako nezdravo i dosadno kao brakolomstvo u književnosti.

Sličan muzikalni program napisao Balilla Pratella, primivši uostalom iz natječaja Baruzzi jednoglasno nagradu od 10.000 K za operu *La Sina di Vargoun*, što je vrlo uspjela u bolonjskom kazalištu Comunale. Italija nema po toj teoriji velikih glazbenika kao Debussy, Dukas, Charpentier, R. Strauss, Edw. Elgar, Musorgski, Rimski-Korsakov, Glazunov i Sibelius zbog glupih i tradicionalističnih konzervatorija, pa velikih izdavača i muzikalnih poduzetnika. Valja uništiti vladanje pjevača i ljudski glas ne smije biti važniji od orkestarskog instrumenta. Svaki muzičar mora biti ujedno autor svog libretta (kao R. Wagner). Treba ukinuti crkvenu glazbu zbog bankrota svih vjerovanja. Kontrapunkt i fuga će biti zamijenjena harmonijom polifonijskom, logičnim stapanjem kontrapunkta i harmonije. Dosadašnji ritam plesa bit će nadomješten polifonijom u slobodnom poluritamskom tempu. Treba izraziti muzikalnu dušu gomila, velikih industrijskih radionica, parobroda, automobila i aeroplana u glorifikaciji stroja i pobjedničkom trijumfu elektriciteta.

Te misli šire, upravo nameću futuriste najživljom štamparskom i usmenom propagandom, izazivajući i uzbuđu-

jući općinstvo svim sredstvima, pretvarajući svoje javne nastupe u nered i skandale, kao ono u tršćanskom kazalištu Rossetti, u milanskom lirskom kazalištu, u Turinu, u napuljskom kazalištu Mercadante itd. Sve te manifestacije svršavaju šakama, miješanjem vlasti, pa se tako futurizam nameće javnosti silom demonstracija i nereda. Da se vidi kako ti gospodari budućnosti osvajaju sadašnjost, evo njihovog prvog proglasa Mlečićima: »Mi odbijamo staru Veneciju, izmoždenu boležljivim vjekovnim nasladama, mada smo je dugo ljubili i posjedovali u čemernosti dugog nostalgijskog sna. Mi odbijamo Veneciju Stranaca, tržište antikvara i staretinara varalica, privlačivu tačku snobizma i sveopće gluposti, postelju skrhanu nebrojenim karavanama ljubavnika, skupocjenu kadu za kozmopolitske kurtizane. Mi želimo izliječiti i izvidati taj grad truleža, veličajnu ranu prošlosti. Mi želimo osokoliti i oplemeniti mletački puk, lišen pređašnje veličine, morfinisan jadnim kukavičlukom i ponižen šuškanjem svojih malih sumnjivih trgovina. Mi želimo spremiti rađanje Venecije industrijske i vojničke, što bi mogla prkositi i uhvatiti se ukoštac na Jadranskom moru sa vječnom našom neprijateljicom: Austrijom. Požurimo se i ispunimo male smradne kanale ruševinama starih, klimavih i gubavih palača. Spalimo gondole, te ljuljaške za kretene i podignimo sve do neba impozantnu geometriju velikih metalnih mostova i tvornica s vlasuljama od dima, da bi svuda mahnuli sanljivu krivulju drevnih arhitektura! Neka već jedared dođe sjajna vlada Božanskog Elektriciteta što će spasti Mletke od njihove potkupljive hotelske mjesečine...«. U istom tonu očatila se lekcija historijskim ljepotama Rima i Firenze uz reklamu silnog prosvjeda i skandala.

Futurizam nije ništa novo. Stara prilično otrcana religija progresa, evolucije Hegelove, Darwinove, Spencerove opjevane već do sitosti u Verhaerenovim stihovima »I vre-

Umberto Boccioni, *Jedinstveni oblici kontinuiteta u prostoru*, 1913.

bati sat kada zlatne večeri tihano bude usnulo lijepo kri-
lo dubokih molitava, da dadu znaka novoj vjeri, što čini
svijet čovjekom i čovjeka svijetom ('multiplikovani čovjek'
futuristički) i što se polagano nameće i u sebi ostvaruje«. (*Molitva* u *Suverenim ritmovima*). Cijeli filozofijski
program futurizma je u programskoj pjesmi *Prema Bu-
dućnosti* (u zbirci *Les Villes tentaculaires*): »... Crvena
tvornica blista gdje sjahu tek polja; dim u crnim valovima
siječe crkvene tornjeve; duh čovjekov napreduje i večer-
nje sunce nije više hostija u božjem zlatu što pobožan-
stvuje...«. Uostalom sam Marinetti je u nekom interviewu
(»Le Temps«) priznao da futuriste nisu ništa nova pronašli
i da je futurizam tek »uzdizanje originalnosti i personal-
nosti«, pa u tim teorijama vrijedi tek ono što je tradicio-
nalno, neoriginalno i tuđe, dok je smiješno i apsurdno
ono što je originalno i futurističko. Uostalom, futuriste se
već unaprijed brane od prigovora, tvrdeći da opovrgavati
se znači živjeti.

Uzaman se ti protivnici i istodobno branioči šarlata-
nizma odriču Nietzschea kao tradicionalista i klasika,
jer njihov pomnoženi čovjek nije drugo no prekršteni
Übermensch. Već Novalis i Renan sanjaju o čovjeku bu-
dućnosti, o futuristu kojemu će biti organom sve svladane
prirodne sile. Već Wagner je pravio Zukunftsmusik kao i
oni. Već Turner slikaše industrijske vidike (kao zapadnu
londonsku željezničku stanicu). Nije istina što Marinetti
tvrđi da su simboliste ljubitelji nepomičnosti, protivnici
mehaničke kulture i ljepote, jer je i Verhaeren simbolist,
jer je stari simbolist Villiers de l'Isle Adam futurist (u *Evi
budućnosti*), jer je Poe bio dobar fizičar, a simbolist Grif-
fin pjeva: »Naša umjetnost nije umjetnost crta i sfera«. Već
Vaucanson, čuveni mehaničar 18. vijeka osim automat-
skog flautaša izumljuje futurističku patku, naime patku
što jede i probavlja, pravu Natpatku, a drevni Nirnberža-

ni, već onda futuriste, nastoje sastaviti čovjeka što bi bio »razuman kao seoski paroh«. O budućnosti ne pjevaju samo stari proroci, nisu futuriste samo prorok Ilija i sv. Ivan u Apokalipsi, već i vizionarski crtač W. Blake u 18. vijeku i V. Hugo u svojim humanitarnim snovima i vizijama. Već davno prije tih futurista opjevaše mašinu Poe, Jules Verne i u novo doba Wells, dok je Guyau sa mnogima drugima davno prije nalazio estetiku industrijalizma. Slobodan stih nije pronašao futuristički prijatelj Gustave Kahn, jer je poznat najstarijoj ljudskoj poeziji kao i Whitmanu i Heineu. Već stari alkemičari su kao Goethe futuriste, sanjajući o homunculusu: čovjeku rođenom bez žene u laboratoriju.

Tako i futuristička teorija borbe nije tek dosadna varijacija pjesme o vječnoj borbi za život, već je stara kao i ljudska misao, sasvim je »tradicionalistička«, pa je među inima naglasuje već drevni Empedokle, dok je već Heraklit utvrdio teoriju o vječnoj futurističkoj efemernosti i promjeni, a Pitagora i Platon hipotezu o evoluciji i progresu. I futuristička pjesma o potrebi preziranja žene je otrcani tradicionalizam. Katonu Starijemu je žena nužno zlo kao mudrom Salamonu, Euripidu, sv. Pavlu, crkvenim očima, Schopenhaueru i Nietzscheu. – »Žena ima ropsku ćud i sluša samo bič« – veli uzor futurističkog šarlatanizma Balsamo, narečeni grof Cagliostro. Uostalom, misle li najlošije o ženama same žene, kako tvrdi sarkastični Chamfort, o ženama sude futuriste sasvim kao žene, a Marinetti svakako precjenjuje pse preporučujući ih futuristima umjesto žena. Već romantični slikari (Delacroix) bijahu slikari pokreta, ili – kako bi rekli futuriste – brzine, ali nisu bili tako naivni da slikaju sve, već tek jedan trenutak u kretanju, jer slika nije muzika i ne može reproducirati promjene u cjelini, niz promjena, već tek jedan momenat u pokretu, budući da pokret nije jedna slika,

već naglo nizanje nebrojenih slika od kojih će umjetnik zapamtiti i zabilježiti tek glavnu i najznačajniju. Konj i u trku ima tek dvije noge i futuristički tobožnji verizam je tek slikanje optičkih iluzija, vraćanje u barbarska prethistorijska vremena plastične najprimitivnije reprodukcije, pa dok ti silom originalni i razbijački novotari prenose u slikarstvo muzikalni izraz – reprodukciju promjene, brzine, reprodukciju vremena – unose u muziku slikarstvo – naime reprodukciju prostora i mjesta. Da su ti antitradicionaliste, što tradiciju pobijaju tradicionalnim teorijama i doktrinama, sasvim tradicionalni kao apostoli nacionalizma, energije i militarizma – ideja starih kao što je stara ljudska historija – nije mi jamačno potrebno dokazivati. Ta starinska tirtejska pjesma – »nejunačkom vremenu uprkos« – je danas u modi (hvala Bismarcku, Disraeliju, Nietzscheu, Barrèsu, Kiplingu itd.), pa ju već D'Annunzio prije futurista pjeva za dešpet Austriji.

Futuriste skupiše dakle najzvučnije ideje s kolca i kopolca, našavši tek novo ime za zabašurivanje poznatih starih doktrina, tako starih da su već npr. naši napredni đaci Masarykovi u ime naučnog pozitivizma negirali historizam, tradicionalizam i artistsku poeziju u korist tendencijskoj literaturi sasvim kao taj Marinetti. Futurizam je kao književnost stara Zolina naturalistička doktrina, ali ne u epskom i opisnom, već u lirskom, već danas preživjelim bombastičnom stilu personalnog impresionizma u simbolskoj parafrastričnoj retorici. Kao etika je futurizam stari kult energije, ali ne u finom obliku intelektualne i moralne, već militarističke brutalne kapitalističke surove superiornosti. Kao nacionalizam je futurizam to isto bez shvatanja da je narod produkt prošlosti. Kao nova estetika je to obična inžinirska poezija, zamjenjujući barbarski lijepo sa korisnim i ne shvatajući da je obični poljski cvijetak ljepši od svih fabrika svijeta, jer sve tvornice svijeta ne

Carlo Carrà, *Konjanik*, 1913.

uspješe do danas fabrikovati ni obične organske stanice, jer cijeli moderni industrijalizam ne može – kao obična seoska livada – stvoriti jedne obične ljubičice.

Ne ulazim u sve očevidne kontradikcije i pretenzijske smiješnosti futurizma, jer je jasno da je kult industrijalizma negacija militarizma, da je kult militarizma negacija individualizma, da je potpuni mašinizam negacija svake poezije itd. Ako je bilo i dobrih djela izviždanih, to ne znači da su sva isfučkana djela dobra i da su uspjela samo isfučkana djela. Kada futuristi već toliko preziru publiku, što joj ne okreću leđa ponosno kao Flaubert i Nietzsche i što toliko trče za zviždanjem? Ni estetički analfabet neće vjerovati futuristama da je najveća ljepota u Zagrebu kožarnica, da su šoferi i aeroplanski krmilari glavni ljudi budućnosti, da je žena rudimentarna pojava zrela za istragu, da će se iskorijeniti osjećaji kao dobrota i simpatija, i da će čovjek budućnosti, novi Prometej, biti lutka, običan automat kao Patka Vaucansonova.

Pa ipak pored svih tih besmislica futurizam, produkt čistog franceskog utjecaja na mladu Italiju, ipak nije besmislica u cjelini, kao pokret. Pojava svih novotara vrijeđaše sličnom paradoksalnom mladenačkom pretencioznošću. Slične proteste izazvaše romantici, simboliste i dekadenti, Ruskin, ustavši proti biciklu, »jer Bog htjede da čovjek stupa polako«, pa B. Shaw sa novim kazalištem »Gore čela«. »Ne vežimo se nikad prošlošću, ni u djelima ni u mislima« – veli Emerson, a njegov kvijetistički đak Maeterlinck nas poučava da odbijemo sve savjete prošlosti, da je u svakom napretku glavni posao uništavanje tradicionalizma i da ne krzmamo do krajnosti upotrijebiti naše rušilačke sile. Žena, Flaubertov »prozor vječnosti«, odista je već dosadila sa svojim smiješnim muškaračkim zahtjevima i sa vječnim ljubavnim litanijama u modernoj umjetnosti, sa svojim M. Prévostima i vječnim Norama.

Giacomo Balla, *Auto u vožnji*, 1913.

Moderni esteti i artisti odoše često predaleko u svom preziranju savremene tehničke kulture. Duh imitacije i rutine odista škodi umjetnosti kao i stvaranje za novac i laskanje ukusu glupe kese i glupe gomile. Naročito u Italiji, klasičnoj zemlji umjetničkoj, ubija taj tradicionalizam i merkantilizam originalnost i pravu umjetnost, te ne spadaše na niske grane samo muzika i plastične umjetnosti već i literatura, pa vidimo među snobovima, šarlatanima i plagijatorima i takav sjajni dar kakav je Rapagnetta, narečeni D'Annunzio.

Istina, i futuriste pate od domaće talijanske bolesti, od deklamatorske megalomanije i šarlatanerije, ali oni su i u tim svojim manama iskreni, zastupajući kao slavitelji industrijalizma, kao pjesnici modernog rada i energije onu novu Italiju koja je napučila Argentinu i stvorila, ako i tuđim kapitalom, sasvim modernu, silnu industrijsku kulturu u Lombardiji i Liguriji. Ako smo mi proizvod prošlosti, ona je već u nama, pa što da se na nju naročito još obaziremo? A što je najglavnije, Talijani su na glasu kao kukavice i bježi-regimente, što već dokazuje i taj futuristički kult energije i militarizma (jer se samo narodima bez hrabrosti mora naročito preporučati junaštvo), pa će Marinettijevo propovijedanje najprije u omladini, a kasnije u masama nesumnjivo uspješno suzbijati legendarno talijansko poltronstvo koje je već uostalom Marinetti »doživio i opjevao« u svojoj *Bitci kod Tripolisa*.

U svakom slučaju je futurizam dokaz za epigonstvo i relativno nizak stupanj omladinske talijanske estetičke kulture. Cijeli uspjeh te gospode dolazi od herojskog ignorovanja vlastite smiješnosti. Daroviti inače Marinetti, sin egipatskog kapitaliste, reprezentira poeziju mladog buržoaskog bogatog baštinika što snobovski igra Spartanca i istodobno Amerikanca, slavi industrijalizam i tehnički militarizam budućnosti, koji pjeva vlastiti automobil (Dion

Bouton ili milanska firma?) i slavi brzinu ne pomišljajući da se pješke bolje i više vidi no iz »autobusa«, i ne obazirući se na talijansku antiautomobilsku i antifuturističku rečenicu: Tko ide polako, ide zdravo. U svakom slučaju pravi literarni uspjesi nisu – kao automobilski – uspjesi brzine i vlastite reklame.

Futurizam je svakako mnogo veća obmana no »paseizam« (tradicionalizam), jer nam je prošlost poznata djelimično, futuristička budućnost nikako, pa želite li novu teoriju (u stvari novu riječ), stvorimo prezentizam, što intenzivnije osjećanje sadašnjosti.

Prema: *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. IX, »O stranim književnostima«, ur. Vida Flaker, JAZU-Liber-Mladost, Zagreb 1973., str. 217-226.
Prvotno objavljeno: »Obzor«, LIV, br. 81, Zagreb, 23. ožujka 1913., str. 1-3.